

НАВОИЙ КУТУБХОНАСИ

АЛИШЕР НАВОИЙ

АРБАЎИЙН

Нашрга тайёрловчилар:
КАРИМБЕК ва САИДБЕК ҲАСАН
Шарҳловчи: АЛИБЕК РУСТАМ

«МЕРОС» НАШРИЕТИ — ТОШКЕНТ — 1991

Таҳрир ҳайъати:

АЛИБЕК РУСТАМ, ҚАРИМБЕК ҲАСАН, АЗИЗ БО-
БОХОН, МАҲКАМ МАҲМУД, АСРОР САМАД (масъ-
ул муҳаррир), ОМОНУЛЛО МАДАЕВ, ОТАЖОН УР-
ФОН

Муҳтарам китобхон! Навоийнинг «Арбаъийн», «Чи-
ҳил ҳадис» ва «Қирқ ҳадис» деб аталиб келинаётган
асари Абдураҳмон Жомийнинг шу номдаги таълифи-
нинг туркий таржимасидир. Жомий солиҳона ҳаёт учун
зарур, аммо шарҳталаб бўлган қирқта ҳадис-и наба-
вийни тушунш ва ёдлаш осон бўлсин учун форсчага
назм йўли билан таржима қилган ва асли билан бирга-
ликда бир китобча ҳолига келтирган. Навоийга бу ки-
тобча маъқул бўлиб, Жомийнинг рухсати билан уни
туркийлаштирган.

Қўлингиздаги китобча Навоийнинг мана шу асари-
нинг нусхасидир. Бу нусхани ҳозирлашда Навоий кул-
лиётининг Париж нусхаси асос қилиб олинди. Париж
миллий кутубхонасида сақланаётган бу қўлёзманинг
фотонусхаси марҳум Ҳамид Сулаймоннинг ихтимоми
билан Ўзбекистон Фанлар академиясининг Қўлёзмалар
институтига келтирилган эди. 1893 йилда Лахтин мат-
баасида ва 1907 йилда Богчасаройда Исмоилбек Ғаспи-
ринский матбаасида тошбосма қилинган «Чиҳил ҳа-
дис»лардан кўмакчи нусха сифатида фойдаланилди.

Шу билан бирга, ҳурматли китобхонларга шуни
маълум қиламизки, Алишер Навоий йилида «Нур» ижо-
дий ишлаб чиқариш бирлашмаси «Алишер Навоий ку-
тубхонаси» деб аталмиш туркумни жорий этди. «Мерос»
нашриёти бу яхши ташаббусни қўллаб-қувватлади — «Ар-
баъийн» шу туркумнинг биринчи рисоласидир.

Туркум «Нур» ижодий ишлаб чиқариш бирлашма-
сининг маблағи асосида амалга оширилган.

ISBN 5—86484—004—1

© ТПО «Нур», 1991.

ОРИЙ УЛМАСИН ПАЙҒАМБАР СУЗИДАН АТРОК

Бинобарин, неча-неча асрлар ўтиб ҳам туркий халқлар, оз фойиз уламо кишиларни ҳисобга олмаганда, на Қуръон, на ҳадиси шариф сўзларининг маъносидан хабардор бўлганлар. Ҳатто Алишер Навоий замонида қадар ҳам, яъни араб тили ўқитиладиган, Қуръон ва шунга оид китоблар маънолари тушунтириладиган мактаблар, мадрасалар тўла ва ҳатто қудратли куч билан ишлаб турган пайтда ҳам атрок (туркийлар) Қуръон ва ҳадис-и шариф сўзларининг фасоҳатлари (калом-и фасиҳ)ни тушунавермаганлар. На фақат туркийлар, балки форсийлар ҳам бундан маҳрум эдилар. Ана шу бўшлиқни, Муҳаммад Мустафо дини билан халқлар орасидаги катта масофани тўлдириш мақсадида Абдураҳмон Жомий энг саҳиҳ, энг муътабар ҳадислардан қирқтасини териб олиб, «Чиҳил ҳадис» («Қирқ ҳадис») асарини яратди. Биз бунини тўла масъулият билан асар, дедик. Аслида Абдураҳмон Жомий қирқта танланган ҳадисни форсийга таржима қилган. Ажабки, тўртликлар орқали форсий забонларга етказилган бу рубоийлар мустақил ахлоқий асарлар сифатида баҳоланса, қадрланса арзийди. Чунки Жомийга хос мутафаккирлик, фасо-

ҳатлилик ҳадис-и шариф сўзларига шеърият, чуқур фалсафий ҳаёт бахш этган. Ва ҳазрат-и Жомий ижозати-ю дуоси билан, устоду пири-нинг таълифларини туркий забон бирла баён этмак мақсадида Алишер Навоий қўлига қалам олди, ажабки, яна Навоийвор шиддат ва ғайрат, буюк истеъдод билан бир-икки кунда ихтимом этди. Навоий не ишга, не асарга қўл урмасин, барчасини чуқур мулоҳаза, катта ғайрат билан бошлаб, гўзал тарзда итмомига етказган. Бу навбат ҳам шундай бўлди, Жомий таржима қилган, тўғрироғи форсий тил билан нақл этган чихил (қирқ) ҳадис (хабар) Навоий қалами билан туркий тилда жаранг берди. Туркий тилда инсонни камолотга ундаган бу ҳадисларнинг Навоий руҳига сингишини, унинг доҳиёна қалб қўри тўкилганини билмоқ учун маълум донрада буюк шоир қарашларига мурожаат қилиш талаб этилади.

Маълумки, Алишер Навоий асарларида ҳоким бўлган руҳ самимият, соддалик, азму ирода, холис ниятлилик, жиддият ва покиза ахлоқ қатъиятлари билан ифода этилади.

Ким нима деса десин, аммо шоир бўлишлик илоҳий қудрат намунасидир, соддароқ қилиб айтганда, худо берган хислатдир. Энди бу хислатга файласуфлик, доҳиёна тафаккур, сўфиёна покизалик қўшилса, буни авлиёлик деб атамоқ жонз бўлади. Дуруст, Алишер Навоий умуминсоний қадриятларни куйлаган жаҳоний шоир. Аммо ҳар қандай шоир қалбига ҳам қандайдир ғоя етакчилик қилади. Шубҳа йўқки, Алишер Навоий буюк мутафаккир сифатида кўпгина фанлардан, жаҳон фалсафий тафаккуридан, диний ақидалардан

воқиф бўлган, хусусан, ислом динини унинг барча нозик жиҳатларигача билган, Қуръоннинг сура-ю оятларини энг нозик маъноларигача тушунган. Унинг мутафаккир сифатидаги фазилатларига ислом оламининг руҳи, ислом оламидаги ахлоқий фазилатлар мос келган. Маълумки, ижодкор хоҳ тасвир устаси бўлсин, хоҳ шоир бўлсин, қалби ва шуурига келмайдиган мавзуга қўл урмайди, қўл уролмайди ҳам. Шу гапни мутаржимга нисбатан ҳам айтиш мумкин. «Арбаъийн»да Алишер Навоий мутаржим сифатида намоён бўлади.

Демак, Алишер Навоий диндор бўлганлиги, яъни мусулмон шоир бўлганлиги учунгина, ёхуд Жомийга шогирдона садоқат учунгина эмас, ёки фақат туркий халқларни шу ҳадислардан хабардор қилиш мақсадидагина эмас, балки бу ҳадислар ўз фалсафий-ахлоқий қарашларига, ҳаётий эътиқодларига мос келганлиги учун ҳам ушбу ҳадисларни туркий забон билан ифода этди.

Алишер Навоий инсон зотини озода кўришни, унинг буюк камолот касб этишини бир умр орзу қилди. Шу орзу йўлида ўзининг жаҳоншумул асарларини яратди, сиёсат бобида жафо чекди ва «Арбаъийн»ни таълиф этиш ҳам шу орзу йўлида қилинган эзгу ишлардан бири эди.

Биз бугун поклик, маънавий қадриятлар излаётган машаққатли кунларимизда буюк устозимиз Алишер Навоий асрлар оша бу сафар ўз таржималари билан авлодлар хизматига «лаббай» дея бедларини чусту руст боғлабдилар.

Асрор САМАД

Бисмиллоҳир-раҳмонир-раҳим

Ҳамд ангаким, каломи хайрмаол
Қилди элга расулидин ирсол¹.
Ул расулеки, ҳам каломи фасиҳ
Элга тегурди, ҳам ҳадиси саҳиҳ²,
То³ улус жаҳлдин халос бўлуб,
Илм хилматгаҳига хос бўлуб,
Чун⁴ тамуқдин⁵ нажот топқайлар,
Учмақ ичра ҳаёт топқайлар⁶.
Жалла зикруҳ зиҳе илоҳи рафиъ,
Баъза қадруҳ зиҳе расули шафиъ⁷

Чун сафо аҳли⁸ пок фаржоми,
Покфаржом-у покфар Жомий⁹
Ул яқин сори дастгир¹⁰ манга,
Қиблаву¹¹ устоду пир манга,
Ки, тутуптур жаҳонни таснифи,
Назм девони, наср таълифи.
Чунки ҳижратдин эл орасида сўз
Сексан олти эди-ю секкиз юз¹²

Ким, яна тухфае аён қилди,
Тухфа йўқ, турфае баён қилди¹³.
Уқуганда Бухори-у Муслим
Қирқ сўз борча шубҳадин солим¹⁴.
Наср ила назмни мураккаб этиб,
Форсиз лафз ила мураттаб этиб,
Арбаъийне чиқардиким, жонлар,
Балки қирқ арбаъийн чиқоргонлар.
Топтилар анда нашъан мақсуд
Арбаъийндин нечукки, аҳли шуҳуд.¹⁶
Форсийдонлар айлабон идрок,
Орий эрди бу нафъдин атрок¹⁷.
Истадимким, бу хайл ҳам бори
Бўлмағайлар бу нафъдин орий.
Мен демакни чу муддаё айлаб,
Ул¹⁸ ижозат бериб, дуё айлаб,
Муддаё чун бори савоб эрди,
Ҳар дуё қилди, мустажоб эрди.
Бир-ики, кунки, эҳтимом эттим¹⁹,
Қўз тутурдин бурун тамом эттим.
Бор умидимки шоҳи шаръойин²⁰
Ким, набий²¹ шаръига берур тазйин²²,
Чун ул авроқ²³ сари солғай кўз,
Айлағай кўнглига асар бори сўз.
Насридин²⁴ дағи баҳравар бўлғай,
Назмидин ҳам анга асар²⁵ бўлғай,
Бу кун ўлса ҳадисларга мутиъ²⁶
Тонгла бўлғай муҳаддис анга шафиъ²⁷.

Ла: йўъмину аҳадукум ҳатта йа ҳиббу
ли-ахиҳи ма: йа ҳиббу ли-нафсиҳ(и)²⁸

Мўъмин эрмастур улки, иймондин
Рўзғорида юз сафо кўргай.
Токи, қардошига раво кўрмас —
Неким, ўз нафсига²⁹ раво кўргай.

Улки, холиққа шукр дер аввал,
Шокир ўлмоқ керак халойиқдин,
Ким-и, махлуқ шукрини демагай,
Демагай шукр дағи холиқдин.

Ман ламйарҳами-н-на:са ла: йарҳамҳу-л-
ла:ҳу³⁹

Тенгридин раҳм агар тамаъ қилсанг,
Аввал ўлмоқ кераксен элга раҳим,
Ҳар кишиким, улусқа раҳм этмас,
Анга раҳм айламас раҳими карим.

'ад-дуня: малъу:натун ва малъу:нун
ма:фи:ҳа 'илла: Зикри-л-ла:ҳи таъа:ла:⁴⁰

Дунёу ҳар не андадур мавжуд,
Бўлди ҳақ лаънати гирифтори.
Ғайри ҳақ зикриким, эрур зокир
Тенгрининг раҳмати сазовори.

Луъина ъабду-д-инари: ва ъабду-д-дир-
ҳам(и).⁴¹

Раҳмат озодағаким, ул олмас
Динору дирҳамин жаве ғамға⁴²
Лек лаънат ангаки, қул бўлғай,
Хоҳ динору, хоҳ дирҳамға.

Дум ъала:т-таҳа:рати йув:саъу
ъалайка-р-ризқ(у).⁴³

Ғар ҳамиша таҳоратинг бўлса,
Ариғай фоқа⁴⁴ чирки ул сувдин.
Тоҳир ўл, истасанг фузун рўзий⁴⁵.
Хосир⁴⁶ улким, итурди⁴⁷ бу сўдин⁴⁸.

Ла:йулдағу-л-мўъмину мин жуҳрин
ва:ҳидин марратайн(и)⁴⁹

Эйки, бир ниш етти музийдин,
Кўнглунга неча узайса⁵⁰, йотла ⁵¹,
Чунки мўъминни тикмади⁵² ҳаргиз,
Бир тушукдин йилон икки қатла⁵³.

'ал-ъиддату дайнун⁵⁴

Кимки, ҳар кимга ваъда⁵⁵ қилди,
Шарт эрур ваъдаға вафо қилмоқ.
Ваъдаким, қилдинг, ўйладурким,
Фарздур дайнни адо қилмоқ. дайн⁵⁶

'ал-мажалису би-л-л'ама:нати⁵⁷

Қайси мажлисдаким, эшиттинг сўз,
Билки, ул сўз санга амонат эрур.
Гар ани ўзга ерга нақл этсанг,
Ул амонатқа бу хиёнат эрур.

'ал-мусташа:ру му'таминун⁵⁸

Ҳар кишиким, бировни маҳрам⁵⁹ этиб
Машваратта⁶⁰ амини роз⁶¹ этти⁶²,
Гар яшурди билиб салоҳ сўзин⁶³,
Ўзини қалбу ҳийласоз⁶⁴ этти.

'ас сама:ху раба:хун⁶⁵.

Қол⁶⁶ базл⁶⁷ ила, суд агар тиласанг,
Оқибат-чун ўлум эрур мавжуд,
Асраған қолур, улки, базл эттинг,
Санга ҳамроҳ борур, ийнак⁶⁹суд.

'ад-дайнун шайну-д-дин(и)⁷⁰.

Аҳли дин улдурурки, қилгай адо,
Бот агар зиммасида дайн ўлғай.

Дайн адоси чу дин аломатидур,
Беадолигда динда шайн⁷¹ ўлғай⁷²

'ал-қана: ьату ма:лун⁷³ ла: янфаду⁷⁴

Ҳирсдан кечким. ул ғамедурким,
Ҳадду ғойат эмас анга пайдо,
Тут қаноатким, ул эрур моле
Ки, ниҳоят анга эмас пайдо.

'ас-сабхату⁷⁵ тамнаъ-у-р-ризқа⁷⁶

Субҳ уйқусин улки, айлар тарк.
Ризқи рўзин ўзига туш кўргай⁷⁷.
Улки, ғафлатдин этти навми сабуҳ⁷⁸.
Бу шарафни магарки, туш кўргай⁷⁹.

'а:фату-с-сама; ҳа (ти) 'ал-манн(у)⁸⁰

Ҳар кишига риъояте қилсанг,
Миннат ўткармагил гумонинга.
Негаким, ул карамга⁸¹ офат эрур,
Юкла миннат валек жонинга.

'ас-саъи:ду ман вуъиза би-ғайриҳ(и)⁸²

Элга не келса, андин олмас панд⁸³
Улки, кўнглини қилди ғафлат банд.
Кимки, панд олди элга тушкандин,
Ани билким, эрур саодатманд.

Кафа: бил-л-мар'и исман 'ан йўҳа:удиса
би-кулли ма:самиъа⁸⁴

Бу ёзуқ бас кишигаким, элдин
Ҳар не сўзким, эшитти, фош этти.

Тоғ эшитканни дер⁸⁵ гуноҳидин
Гўиё тенгри ани тош этти.

Кафа: би-л-мавти ва:ъизан⁸⁶.

Воъизинг бас ато-ано ўлуми
Ким, аларча эрур санга носих⁸⁷.
Воъизеким, айтуру⁸⁸ қилмас,
Эрур ул воъизинг мунга рожиҳ⁸⁹.

Хайру-н-на:с(и) ман йанфаъу⁹⁰
ли-н-на:с (и)⁹¹

Халқ аро яхшироқ дединг кимдур,
Эшитиб, шубҳа айла рафъ⁹² андин.
Яхшироқ бил ани⁹³ улус ароким,
Кўпрак ўлғай⁹⁴ улусқа нафъ андин.

’инна-л-ла:ҳа йуҳиббу-с-саҳла-т-талқ(а)⁹⁵

Ҳақ сени севгай эл била қилсанг⁹⁶

Тил-у кўнглунгни эл била якрўй⁹⁷
Нуқта сўрсанг шукуфта-ву⁹⁸ хандон,
Зист қилсанг⁹⁹ кушода-ву¹⁰⁰ хушхўй¹⁰¹.

Таҳа:ду: таҳа:ббу:¹⁰²

Дўстлашинг¹⁰³ ҳадийлар беришиб
Баҳра топқай¹⁰⁴ хирад атийясидин¹⁰⁵.
Худ жаҳонда атийяе борму
Яхшироқ дўстлуқ ҳадийясидин?!¹⁰⁶

’утлубу:-л-хайри ъинда ҳиса:—
ни-л-вужуҳ(и).¹⁰⁷

Эйки, ҳар ишта ҳожатинг бўлса,
Яхши юзлугдин иста бахшойиш.
То-ки бахшойишидин аввалроқ
Кўрмагидан етушкай осойиш.

Зур¹⁰⁸ ғаббан таздад ҳуббан¹⁰⁹

Бир-бирин дўстлар агар гаҳ-гаҳ
Кўрсалар, дўстлуқ бўлур ғолиб.
Шавқдин ихтилот¹¹⁰ ўлур матлуб¹¹¹,
Васл учун орзу бўлур толиб.¹¹²

Ту: вба: ли-ман шағалаҳу ғайбуҳу ған
ъуйу би-н-на:с(и).¹¹³

Эй хушо улки, айб кўрмамак ила
Юз ҳунарвар маротибин¹¹⁴ топқай.
Йаъни, ўз айби пардаси¹¹⁵ кўзига
Ўзга эл айби чеҳрасин йопқай.

'ал-ғина: ал-йаъсу¹¹⁶ фир:ма' айди-н-на:си

Бойлиғ истар эсанг, эл илгида,
Ҳар не кўрсанг, боридин ўл навмид.
Бу ғино баски, халқдин кечибон
Тутсанг, умид ҳақдан-ўқ жовид.

Мин хуснил исла:ми-л-мар'и тарку-ҳу¹¹⁸
ма: ла: йуъи:йбуҳ(у).¹¹⁹

Ким-ки, ислом кўзгусида тилар
Ҳар нафас ўзга бир сафо мавжуд,¹²⁰
Кечсун ул навъ барча ишидинким,
Тенгри рози эмас, улус — хушнуд.

Лайса 'ш-шадиду би-с-сиръат:и¹²¹, инна-
ма:-ш-шадиду-л-лазийна йамлику:на ғанни-
л-ғазаб(и).¹²²

Эмас ул паҳлавонки ўз қадрин¹²³
Бош уза элтибон нигун қилгай.¹²⁴
Паҳлавон они билки, етса ғазаб,
Нафси амморани¹²⁵ забун қилгай.¹²⁶

Лайса-л-ғанййу ған касрати-л-ъарзи¹²⁷
'иннама-л-ғанййу би:-и-нафс(и).¹²⁸

Бой эмас улки мол касратидин
Кўрмагай фоқаву талаб ранжин.
Ани билким, худой бермиш анга
Нафс матлуби¹²⁹ таркининг ганжин.

ал-ҳазму су: 'у-з-зани(и)¹³⁰.

Ҳазм¹³¹ боъис-дурур ангаки, мудом
Киши эл сари бадгумон ўлгай.
Доимо эҳтиёт этар ангаким,
Кайдлардин¹³² анга амон ўлгай.

ал-ъилму ла: йаҳиллу манъух(у).¹³³

Эй хирадманд олимек¹³⁴ санга
Илмдин рўзий айлади¹³⁵ соний¹³⁶
Киши ўрганса, қилмагил маҳрум,
Ёки нафъ олса, бўлмагил моний.

'ал-кали: мату-т-таййиба (ту)
сдаақатун.¹³⁷

Яхши сўз бирла ҳожат аҳлин сўр.
Бермасанг яхши туъмадин¹³⁸ нафақа,
Не учунким, расул қавли била
Яхши сўз бордур эйлаким садақа.

Касрату-д-дихк и йуми: ту-л-қалб(а).¹³⁹

Асру кўп кулма-ким, ўлар эрмиш
Зиндадил¹⁴⁰кўнгли кулгу касратидин.
Муни ҳар ким-ки, билди, кўнгли билла
Кулмагай, ўлса кулгу ҳасратидин.

'алжапна (ту) тахта ақда:ми-л-
уммаҳа:т(и).¹⁴¹

Оналарнинг оёғи остидадур,
Равзайи жаннату жинон¹⁴² боғи,
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл анонинг оёғи туфроғи.

'ал-бала:у муаккалун би-л-мантиқ(и).¹⁴³

Деди: кўп сўзлаган хато кўп этар,
Улки дерлар они валиюллоҳ¹⁴⁴,
Ҳар балоким етар, эрур сўздин,
Буйла ҳукм айлади набиюллоҳ¹⁴⁵.

'ан-назару ила: -л-ма'ати-л-ажнабиййа
сахмун масму-мун мин сиҳа-ми
Иблис(а).¹⁴⁶

Солма кўз, кимки бўлса номаҳрум,
Гарчи нафсинг кўрар назорада суд
Ки, назарким, ҳаром шайтоннинг
Новакидур валеқ заҳролуд.

ла: йашбаъу-л-мўъмин(у) дууна
жа:риҳ(и).¹⁴⁷

Кимки, мўминдурур, қачон чидагай
Ким, ўзи тўқу қўшни бўлғай оч.
Анга дағи керак етурса касиб,
Хонида гар кулмочу, гар умоч.

ал-хотима

Эйки, шахсингни холиқи фаттоҳ
Деди: хаммарту¹⁴⁸ арбаъийн сабоҳ.
Эрур ул арбаъийнинг аввал ҳол,
Айла бу арбаъийн била аъмол
Ки бу навъ икки арбаъийн мавжуд
Бўлса шоядки топқа-сен мақсуд.
Етса мақсуд муддаё бирла,
Мени ёд эткасен дуъо бирла.
Ки Навонийга ул дуъо еткай,
Булбули руҳига наво еткай.

Ва-л-ҳамду Ли-л-ла:ҳи ъала: тавфи:қи
ҳааз-л-арабъи:ни ва-с-сала:ту ва-с-сала:-
ни -т-таййиби:на-т-та:ҳирийна ва саллама
тасли:ман касийран¹⁵⁰.

ШАРҲ ВА ИЗОҲЛАР

1. «Анга» сийғасида берилган «ул»дан мурод Ҳақ Таолодир. «Хайрмаол» эзгулик билан яқунланувчи, оқибати — эзгулик дегани. «Қаломи хайрмаол»дан мурод Қуръондир. «Расул» (элчи)дан мурод Муҳаммад пайғамбардир. «Ирсол қилмоқ» — юбормоқ. Демак, байтда ўз элчиси орқали элга унинг оқибатининг хайрли бўлишини таъминлайдиган каломини юборган Ҳақ Таолога ҳамд, дейилган.

2. «Тегурмак» етказмак маъносида ҳам қўлланади. Сўзнинг гўзаллигига «фасиҳ» дейилади. «Қаломи фасиҳ»дан мурод Қуръондир. «Ҳадис» (кўплиги — «аҳодис») мақол шаклидаги сўзлар. «Бобурнома»да «Ушнинг фазилатида хейли аҳодис ворид бўлуптур», дейилган. Бу, мақолсифат сўзлар кўп айтилган, дегани Ҳадиснинг Муҳаммад пайғамбарга мансуби «Ҳадиси набавий» ёки «Ҳадиси шариф», дейилади. Аммо сифатсиз ҳадиснинг набавийлиги англашилмаган тақдирда «набавий» ёки «шариф» сифати зикр этилмайди. «Саҳиҳ»нинг луғавий маъноси тузук, дурустдир. Ҳадиснинг

қалбаки эмаслиги аниқ бўлса саҳиҳ дейилади. Ҳадиснинг саҳиҳлигини тасдиқловчи асосий далиллардан бири унинг иснодининг муттасиллиги, яъни узлуксизлигидир. Ҳадиснинг мана шу жиҳати назарда тутилганда уни «Ҳадиси муттасил», дейдилар. Агар бунинг зидди бўлса, яъни Ҳадиснинг исноди муттасил бўлмаса, у «Ҳадиси мурсал» ёки «Ҳадиси мунқатиъ» дейилади. Ҳадисшуносликда ҳадисни пайғамбарнинг оғзидан эшитган саҳобийга олиб борувчи шахслар силсиласи «иснод» дейилади. Бу ерда Навоий «саҳиҳ» сўзини мазмун учун луғавий маъносида олган. Шу билан бирга унинг истилоҳий маъносидан бадийят учун фойдаланган.

3. «То» — бу ерда мақсадни билдиради:

То... ҳаёт топқайлар — ҳаёт топмоқлари учун.

4. «Чун» «-гач» маъносида:— чун... нажот топқайлар — нажот топқач.

5. «Тамуқ» ёки «тамуғ»—дўзах; «учмақ» ёки «учмағ» ва «учмақ» — жаннат дегани.

6. 2—4 байтлар бир гапдан иборат бўлиб, уни содда насрий таркиб билан берсак, шундай бўлади: Аллоҳ Таолонинг элчиси (расули) гўзал сўзлар битилган Қуръонни ва ишончли ҳадисларни улус (халқ) жаҳлдин (нодонликдан) халос ва илм хилватгоҳига (сирли оламига) хос бўлуб, тамуқдин (дўзахдан) нажот топқач, учмақ (жаннат) ичра ҳаёт топмоқлари учун элга ҳам фасиҳ калом (Қуръон), ҳам саҳиҳ (ҳақиқатдан иборат) Ҳадис етказди.

7. «Жалла викруҳ(у)» (зикри улуғлансин) — Аллоҳ зикр этилганда айтиладиган дуо. «Зиҳе» — қандай ажойиб, «рафиъ» юксак дегани. «ъазза қадруҳ(у)» (қадри ортсин), расул (Муҳаммад)га дуо. «Шафиъ» — шафоат, яъни ўз умматига ҳомийлик қилгувчидир.

8. Сафо аҳли — ҳақиқат нуридан баҳраманд кишилар.

9. Фаржом — оқибати хайрли. «Покфаржом» «пок»

сўзи юқоридаги «садб»нинг маънодоши ва «фокфар» сўзларидаги «фар» сўзининг нур ва қут маънолари бор. Жомий — Абдурахмон Жомий.

10. «Яқин»дан мурод ҳақиқат, «дастгир» — етакчи. Жомий Навоийга тариқат пири эди.

11. «Тасниф»дан мурод — илмий асарлар.

12. Демак, Абдурахмон Жомийнинг «Чиҳил ҳадис»и 886-ҳижрий йилда ёзилган экан.

13. «Тухфа»дан мурод — «Чиҳил ҳадис». «Пўқ» сўзи бу ўринда «эмас»нинг маънодоши. «Турфас» ажиб бир асар дегани.

14. Бухорий — «Алжомиъу-с-саҳиҳ» муаллифи, буюк муҳаддис Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий.

Муслим — «Ас-саҳиҳ» муаллифи Муслим ибн Хажжож. Бу икки муҳаддиснинг зикр этилишга сабаб улар ҳар иккаласи асарининг номида «саҳиҳ» сўзининг борлиги ва улар йиққан ҳадисларнинг саҳиҳлигидир. «Сўз»дан мурод ҳадиси набавийдир.

15. Ҳадисларнинг асли мансур, уларнинг форсча таржимаси манзум бўлиб, асли билан таржимаси бирга берилган.

16. Биринчи «арбаъийн»дан мурод қирқ ҳадис ва Жомийнинг мазкур асари, иккинчи ва учинчи «арбаъийн»лардан мурод сўфийларнинг махсус чилласи. Аҳли шуҳуд — ҳақ мушоҳадаси мақомига эришганлар. Гапнинг мазмуни шунда: «Абдурахмон Жомий қирқ ҳадисдан иборат «Арбаъийн» деган шундай асар яратти, бундан жони бор кишилар, яъни инсонийлиги ҳайвонийлигидан устун шахслар, буларгина эмас, ҳатто қирқ бор чилла чиқарган сўфийлар шуҳуд мақомига ноил бўлганларнинг тилакка эришгандаги кайфиятини топдилар.

17. Форсийдон — форс тилини билгувчи; идрок айламоқ — уқмоқ. «Орий эрмак» — бу ўринда бебахра бўлмоқ маъносида. Атрок — «турк»нинг кўплиги. Байтнинг мазмуни: Жомийнинг «Арбаъийн»и форс тилида

Ўзилганлиги учун ундан форсийни билгувчилар баҳраманд, аммо форсийни билмайдиган (туркийзабон кишилар) бебаҳра эди.

18. «Ул»дан мурод— Абдурахмон Жомий.

19. Ихтимом этмак — куч сарфламоқ, ҳаракат қилмоқ.

20. Шаръойин — қонунга мувофиқ, одилона амал қилгувчи. Бу ерда «Шоҳи шаръойини»дан мурод — Ҳусайн Бойқаро.

21. Набий — пайгамбар. Бу ерда Муҳаммад пайгамбар назарда тутилган.

22. Тазйин бермак — безамак. Шоир «шарийъати набавияни гузал тарзда амалга оширувчи шоҳ», демоқда.

23. «Авроқ» (варақлар)дан мурод — Навоийнинг ушбу «Арбаъийн» асари.

24. «Наср»дан мурод асарда назм билан таржима қилинган ҳадисларнинг аслидир.

25. «Асар» бу ерда таъсир маъносида.

26. Мутиъ бўлмоқ — итоат қилмоқ, амал қилмоқ.

27. «Муҳаддис»дан мурод — биринчи муҳаддис, яъни Муҳаммад пайгамбар. Бу сўз санъат талаби билан ишлатилган. «Бу кун»дан мурод — дунёдаги ҳаёт даври, «тонгла»дан мурод — қиёмат. Шафиъ бўлмоқ — шафоат қилмоқ, қўллаб юбормоқ.

28. Араб тилида жумла ва бирикма охирида сўзнинг тугамаси бўлмиш товушларни талаффуз қилмаслик қондаси бор. Шундай товушлар қавсга олинади.

Мазкур ҳадиснинг таржимаси шундай: Қайси бирингиз токи ўзига раво кўрмаганини биродарига раво кўрар экан, имонли бўлмагай. Бу ердаги «биродар» сўзи ижтимоий маънода. Ҳамма мўъминлар бир-бирига биродар, яъни оғанини ҳисобланади.

29. «Нафс» — бу ерда шахс маъносида (кўплиги — «нуфус»).

30. Қўлёзмада «вааҳабба ли-л-лаҳи» калимаси тушиб қолган.

31. Ҳадиснинг таржимаси: Қимки Аллоҳ учун ато қилса ва Аллоҳ учун маън этса, Аллоҳ учун яхши кўрса ва Аллоҳ учун ёмон кўрса, имонини тўкис қилган бўлади.

32. Бу ерда Навоийнинг «ҳаққ» сўзидан фойдаланишига сабаб «Аллоҳ учун» деб ноҳақликка йўл қўймаслик шартлигини таъкидлашдир. Чунки «худо йўлида» зулм қилғувчилар ҳам бўлади.

33. Ҳадиснинг таржимаси: Қимнинг тили ва қўлидан мусулмонлар эсон бўлса, мусулмон шудир.

34. Ҳадиснинг таржимаси: Икки хислат — қурумсоқлик ва ёмон хулқ ҳеч бир мўъминда учрамайди. Демак бу хислатлар бор кишидан имон қочар экан.

35. «Нисор қилмоқ» (сочмоқ) — бу ерда сарф қилмоқ маъносида. «Равшан ўлмоқ (бўлмоқ)» — бу ерда очиқ юз билан хурсанд бўлмоқ. «Равшан»нинг дур ва шамъга нисбати бор. Бу Навоийдаги сўз тасаллуғига мисол. Нечукким шамъ-шамъ каби.

36. Ҳадиснинг таржимаси: Одам ўғли (боласи) қарир экан, унда икки хислат — очкўзлик ва дунёпарастлик яшаради, яъни кучаяди.

37. «Тули амал» (ҳавас узунлиги) — дунёга ҳирс қўйишдан киноя.

38. Яъни: халққа шукр қилмаган голиб ва юксак Аллоҳга шукр қилмайди.

39. Яъни: Халққа раҳм қилмаганга Аллоҳ раҳм қилмайди.

40. Яъни: Дунё (яъни бойликка ҳирс қўйиш) лаънатидур ва ундаги Аллоҳ Таолонинг зикридан ўзга нарсалар ҳам лаънатидур. (Бу ерда худога хуш келувчи, унинг зикри билан қилинадиган, хайрли ишлардан бошқалари — лаънатидур, деган маъно бор.— М. М.)

41. Яъни: Дипор бандаси ва ақча бандаси лаънатланади.

42. Озода:— дунё асоратидан қутилган қарамли

кйиий. «Жаве» бу ерда бир арпачалик деган маънода.
«Ғам»дан мурбд — ишқ дарди.

43. Яъни: Покликни давом эттир, ризқинг кенгайди.

44. Фоқа — қашшоқлик.

45. Фузун — ортиқ, зиёда. Рўзний — ризқ.

46. Хосир — зиён кўргувчи.

47. Итурмак — йўл йўқотмоқ.

48. Су (томон)дан мурод — поклик йўли.

49. Ҳадиснинг таржимаси: Мўъмин бир индаи икки марта чақилмайди, яъни уни бир газанда икки марта чақмайди.

50. Узайса, яъни чўзилса.

51. Йотламоқ — четламоқ. Йотла, яъни ўзингга олма.

52. «Тикмак» (санчмак) — бу ерда чақмоқ маъносига.

53. Демак, бировдан озор етадиган бўлса, унинг жароҳати кўнгилга ҳар қанча огир ботса ҳам, кўнгилдан чиқариб юбориш керак экан.

54. Яъни: Ваъда қарздур.

55. Ваъдае — бир ваъда. Бундаги «е» «си ваҳдат» деб аталади ва бирлик ва ноаниқликни билдиради. Буни ноаниқлик билдирганда «еи нақара» ҳам дейдилар.

56. Дайн — қарз, бурч. «Эйла» сўзи «андоғ»нинг маънодоши. «Эйладурким дайн» қарз қандай бўлса, шундайдир, қарз кабидир, дегани.

57. Яъни: Утиришлар амонатда сақланиши лозим.

58. Қўлёмзада «муътамин» сўзи «муътаман» шаклида берилган. Ҳадиснинг таржимаси: Маслаҳатчи амонатли бўлмағи лозим. Яъни хиёнат қилмай, тўғри маслаҳат бермағи керак.

59. «Маҳрам» — бу ерда сирдош маъносида.

60. Машварат — кенгаш, мажлис.

61. Роз — сир.

62. Амин — сақловчи. Амин этмак — сақлаш учун топширмақ, амонатга бермак.

63. Салоҳ сўзи — эзгу маслаҳат.

64. Бу ерда — «соз», «қалб» (тескарилик)га ҳам тегишли.

65. Исмоилбек Ғаспиринский нашрида биринчи сўздаги «с»дан кейинги «а» «и» деб берилган. Қўлзмада иккинчи сўздаги «а» ҳарфи «и» деб берилган. Ҳадиснинг таржимаси: очиққўллик суд (фойда)дир.

66. Босма нусхаларда «қол» ўрнида «мол». Бу ҳолда жумла бузилади.

67. «Базл» — молни аямай сарф қилиш, очиққўллик. Базл этмак — аямай сарф қилмақ.

68. Чун эрур мавжуд — бор бўлгач, бор бўлгандан кейин.

69. Ийнак — мана шу.

70. Яъни: Қарз — дин ўксуклиг (нуқс)идир.

71. Шайн — ўксуклик (камчилик).

72. Босма нусхаларнинг бирида биринчи ва иккинчи мисралар ўрин алмашган. Ҳар иккала босма нусхада «дайн» сўзи «қарз» сўзи билан ва охириги мисра бошидаги «б» ҳарфи «н» билан алмаштирилган. Биринчи алмаштиришда қофия бузилган. Иккинчисида жумла мазмуни.

73. Босма нусхаларда «ма:лун» (молдир) ўрнида «канзун» (хазинадир).

74. Босма нусхаларда «ла:йанфаду» (тугамайди) ўрнида «ла: йафно» (йўқ бўлмайдди). Ҳадиснинг таржимаси: Қаноат тугамас молдир (Босма нусхаларда: Қаноат йўқолмас хазинадир).

75. Қўлзмада «ас-сабҳату» «ас-субҳату» деб берилган. Босма нусхаларда «ас-сабҳату» ўрнида «навму-саби: ҳа(ти). Иккала ҳолда маънода фарқ бўлмаса ҳам, биринчи ҳолда таъбир ва услуб яшироқдир.

76. Яъни: тонг уйқуси ризққа монӣълик қилади.

77. Бу ердаги «туш кўрмак» ўнгида кўрмак деган

маънода, охирги мисрадаги «туш кўрмак» уйқуда кўрмак дегани. Биринчи «туш» йўгон, иккинчи «туш» ингичка талаффуз қилинади.

78. Навм-и сабуҳ — тонгги уйқу.

79. Магарки туш кўргай — тушидагина кўриши мумкин.

80. Яъни: Саховатнинг офати миннатдир.

81. Босма нусхаларда «карамга» ўрнида «кишига».

82. Узгадан ўгит олган саодатлидир.

83. Босма нусхаларда «андин олмас панд» ўрнида «айламас парво». Бу ҳадиснинг аслига мувофиқ эмас.

84. Қўлёзмада «йўҳаддиса» сўзи «йўҳдиса» шаклида берилган. Ҳадиснинг таржимаси: Эшитган ҳар бир нарсасини сўзлашнинг ўзи кишига етарли гуноҳдир.

85. Акси садо назарда тutilган. Бу ерда ҳусни таълил бор.

86. Яъни: Улимда етарли ўгит бор.

87. Яъни: ота-онанинг ўлимдан ўгит ола олсанг, шунинг ўзи ҳам етарлидир, чунки насиҳатчи шуларчалик бўлади.

88. Босма нусхаларда «айтур-у» ўрнида «ўзи вафо» деб берилган.

89. Рожиҳ — ортиқ, афзал. Қўлёзма нусхаларда «осиҳ» (?)

90. Қўлёзмада «нанфаъу» (нафъ) еткурур) ўрнида «анфаъухум» (нафълирогингиз).

91. Кишиларнинг яхшиси халққа нафъ келтирганидир.

92. Рафъ айламак — кўтармак.

93. Қўлёзмада: ани бил. Бу ҳолда вазн бузилади.

94. Босма нусхаларда «кўпрак ўлгай» ўрнида «етса кўпроқ». Биринчи ибора Навоийонароқ.

95. Яъни: Аллоҳ оқкўнгил, очиқюз кишини севади.

96. Босма нусхаларда: бўлсанг. 2—«эл»—қўл.

97. Якрўй — бир юзлама, самний. Босма нусхаларда «эл била якрўй» ўрнида «эл била бир рўй».

98. «Шукуфта» (гулдай очилиб); бу ерда очик юз билан деган маънода.

99. Зист қилмоқ — яшамоқ.

100. Кушода — очилиб-ёзилиб.

101. Босма нусхаларда: хушрўй.

102. Қўлэзмада «б» ўрнида «н». Ҳадиснинг таржимаси: Совғалашингиз — дўстлашингиз!

103. Босма нусхаларда: дўстлашинглар. Бу ҳолда вазн бузилади.

104. Қўлэзмада — топқан.

105. Атиййа берилмиш нарса.

106. Навоий бу ерда совға олиш-беришда берилган нарсанинг ўзи эмас, дўстлик муҳимлигини таъкидлаган. Ҳадиснинг асидан ҳам шу маъно чиқади. Чунки «таҳа: ду» билан «тайа-ббу» орасида «ва» ёки «фа» боғловчиси йўқ. Шунинг учун ундан ҳадиййалашиш дўстлашишдан иборат бўлиши керак, деган мазмун чиқади.

107. Қўлэзмада «ҳиса:н» ўрнида «ҳаса:н» шаклида берилган. Ҳадиснинг мазмуни: Яхшиликни эзгу юзликлардан (юзи нуронийлардан) иста.

108. Қўлэзмада: зар.

109. Яъни: Гоҳ-гоҳ зиёрат қил-у дўстликни орт-тир!

110. Ихтилот — аралашув.

111. Матлуб бўлмоқ — исталмоқ.

112. «Толиб бўлмоқ» — бу ерда «матлуб бўлмоқ»-нинг маънодоши. Навоий «бўлмоқ» феълининг маъно хусусиятидан моҳирона фойдаланиб, фоил (қилгувчи) ва мафъул (қилинмоқ) маъносидаги икки сийгани маънодош қилган.

113. Яъни: Хушҳоллик ўзга кишиларнинг айблари билан эмас, ўз айблари билан машғул бўлган кишидадир.

114. Маротиб — «мартаба»нинг кўплиги.

115. Босма нусхаларда: дийдаси.

116. Қўлэзмада «ал-йаъсу» (умидсизлик) ўрнида «ан-на:су» (инсонлар).

117. Яъни: Бойлик — ўзга кишиларнинг қўлидаги нарсадан умидвор бўлмасликдир.

118. Қўлёзмада «тарку» ўрнида «таркуху».

119. Яъни: Ўзига мадад бермайдиган (савоб келтирмайдиган) амалларни тарк этиш киши исломига хусндир.

120. Мавжуд тиламак — бор бўлишини тиламоқ.

121. Қўлёзмада мафтуҳ «сод» ўрнида мақсур «дод».

122. Яъни: Курашда йиқиш паҳлавонлик эмас, Ғазабни бўйсундиргувчилар ҳақиқий паҳлавондир.

123. Бу ўринда «қадр» сўзи ҳариф маъносида. «Ғиёсу-л-луғат»да мазкур сўзнинг «қадар» шаклида ҳам келиши ва ҳар иккала шаклда улушдош ва шерик маъноларида қўлланиши қайд этилган. Аммо бу сўз Навоийда туркий «қадир» (зўр, кучли) бўлиши ҳам мумкин.

124. «Нигун қилмоқ» — ағдармоқ.

125. Нафси аммора — ақлга ғолиблик қилгувчи ҳайвоний қувватлар.

125. Забун қилмоқ — мағлуб этмак.

127. Исмоилбек нашрида «ъарди» ўрнида «ғариди» босилган, қўлёзмада «ъиззи ман».

128. Қўлёзмада охирги учта сўз «ва ғаниййун би-н-нафси» деб берилган. Ҳадиснинг мазмуни: Бойлик мато кўплигида эмас, ҳақиқий бойлик нафсга муҳтож бўлмасликдир.

129. Босма нусхаларда «нафс матлуби» ўрнида «нафс-и аммора» берилган. Бу маъно жиҳатидан нотўғри бўлмаса ҳам, санъат нуқтаи назаридан номаъқулдир. Чунки «нафс-и аммора» олдинги парчада зикр этилган. Навоий бундай ҳолларда такрорга йўл қўймайди.

130. Яъни: Бадгумонлик хушёрликдир.

131. Ҳазм — ҳушёрлик билан оқибатини ўйлаб иш кўриш.

132. Кайд — макр.

133. Босма нусхаларда «ла:йаҳиллу манъуху» (уни манъ этиш ҳалол эмас) ўрнида «ла:йубхалу минҳу» (уни қизганилмайди). Ҳадиснинг мазмуни: Билимга қаршилик қилиш ҳалол эмас.

134. Шу ўринда «олиме»ни «оламе» деб ўқиш мумкин.

135. «Рўзий айламак» — бу ерда насиб этмак маъносида.

136. «Сониъ» (санъат эгаси)дан мурод — ҳақ.

137. Яъни: Яхши сўз садақадир.

138. Туъма — емиш.

139. Яъни: Кўп кулги кўнгилни ўлдиради (ҳақ маърифатидан бебаҳра қилиб, жаҳолат зулматига макон қилади).

140. Зиндадил — (кўнгли тирик) — ориф, яъни ҳақ маърифатидан баҳраманд.

141. Яъни: Жаннат оналарнинг оёғи остидадир.

142. Жинон — кўнгул.

143. Яъни: Балони тил қўзгайди.

144. Яъни. ҳазрати Али.

145. Яъни: Муҳаммад пайғамбар.

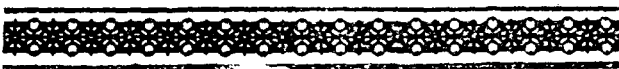
146. Қўлёзмада иккинчи, учинчи, тўртинчи ва олтинчи сўзлар тушиб қолган. Ҳадиснинг таржимаси: Бегона хотинга қараш Иблиснинг заҳарли бир ўқидир.

147. Яъни: Мўъмин қўшнисиз тўқ бўлмайди.

148. Ҳаммарту — қордим.

149. Аъмол — «амал»нинг кўплиги.

150. Ушбу «Арбаъийн»га муваффақ қилгани учун Аллоҳга шуқр. Муҳаммадга, унинг барча эзгу ва пок ол(насл)ига ўзининг марҳамату раҳмати ёғилсин ва кўпдин-кўп саломи бўлсин!

**«МЕРОС» нашриёти «НУР ижодий уюш-
маси билан ҳамкорликда Алишер Навоийнинг
550-йиллик қутлуғ тўйига қуйидаги асарларни
нашрга тайёрлади:**

Алишер Навоий. Арбаъийн.

Ушбу асар Навоийнинг устоди Абдураҳмон Жомийнинг форс-тожик тилида битган «Чил ҳадис» асарининг туркий тилига моҳирона таржимасидир. Навоий замонда расулulloҳ Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадиси-шарифларидан олинган ҳикматли сўзлари асосида назм — шеърят бунёд этиш савобли, хайрли иш саналар, шу йўл билан инсонларни камолотга даъват этилар эди.

Ҳусайн Байқаро. Рисола.

Шарқ Уйғониш даврининг етук вакилларида бири, Алишер Навоийнинг буюк замондоши, нозиктаъб шоир ва йирик давлат арбоби, теурийлар авлодига мансуб султон Ҳусайн Байқаронинг «Рисола» асари «Муножот» руҳида ёзилган; унда шоҳ ва шоир бу олам саодати ва чексиз неъматларига еткизгани, Жомий ва Навоий каби алломалар билан замондош ва ҳамнафас қилгани учун худои таолога шукроналар айтади.

«МЕРОС» нашриёти келгуси йили Шарқ халқларининг бой ижодий меросидан қуйдаги асарларни босмадан чиқармоқда:

«Шарқ маданияти дурдоналари» туркумидан Саъдий. «Гулистон». «Бўстон». Форобий. «Фозиллар шаҳри аҳолиси».

К о ш и ф и й. *Ахлоқи Муҳсиний.*

«Саргузашт ва фантастика кутубхонаси» туркумидан Заҳирий Самарқандий. «Синдбоднома».

«Ал-Ҳумро сирлари» («Ислом маданияти тарихидан»).

Алибек Сурур. *Ажойибнома.* (Ҳиндистонда Бобурийлар даври маданияти ҳаётидан).

«Мерос» нашриёти «Нур» ижодий уюшмаси билан бирга Испания ва Кастилия элчиси, сайёҳ олим Руйи Гонзалес де-Клавихонинг «Самарқандга, Амир Темур саройига саёҳат кундаликлари» асарини адабиётшунос ва публицист олим Очил Тоғаев таржимасида нашрга тайёрламоқда. Китобга атоқли тарихчимиз, УзССР фанлар академияси мухбир аъзоси, тарих фанлари доктори Бўриной Аҳмедов асл манбалар асосида муфассал муқаддима ёзган.

Испания ва Кастилия элчиси Руйи Гонзалес де-Клавихо саёҳатномасида Амир Темур замонасида Урта Ер денгизи бўйидаги, Рум, Шом, Ироқ, Урта Осиё шаҳарлари ва у ерларда яшаётган халқларнинг турмуши, маданияти, тарихига доир жуда кўп қимматли манбалар билан танишамиз.

Испан сайёҳи бу китобида ўз кундаликларига, Европа ва Хитой манбаларига суянгани учун, уларни ойдинлаштириш мақсадида таржимон ва муҳаррир етарли изоҳлар ва шарҳлар беришган. Китоб ватанимиз тарихи ва маданияти билан қизиқувчи барча қироатхонларга мўлжалланган.

Литературно-художественное издание

На узбекском языке

АЛИШЕР НАВОЙ

«АРБАБИЙН»

(Сорок изречений)

Издательство «Мерос» — Ташкент — 1991

Тақризчи: ВАҲОБ РАҲМОН
Муҳаррир: А. ФАЙЗУЛЛАЕВ
Рассом: Т. САЪДУЛЛАЕВ
Тех. муҳаррир: Н. СОРОКИНА
Мусаҳҳаҳ: М. ҒОЗИЕВ

ИБ № 4

Босмахонага берилди 21.05.91. Босишга рухсат этилди 23.08.91.
Формати 70 × 90^{1/32}. Босмахона қорози №1. Оддий янги гарнитур-
рада юқори босма усулида босилди. Шэртган босма табоқ 1. 17.
Шэртли бўёқ оттиш 1.38. Нашр. табоқ 1.5. Жами; 100000 нуска.
Буюртма № 6796. Баҳоси 1 сўм 95 тийин.

«Мерос» нашриёти, 700129, Навоий кўчаси, 30 Шартнома № 4 — 9 I

Ўзбекистон ССЖ Матбуот давлат қўмитаси Тошполиграф
комбинатида чоп этилди. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Навой, Алишер.
Н 14 Арбаъийн / Нашр, тайёрловчилар: К.
ва С. Ҳасан; Шарҳловчи: А. Рустам; /
Таҳр. ҳайъати: А. Самад (масъул муҳар-
рир ва бошқ.—Т.: Мерос, 1991,—32 б.—
(Навой кутубхонаси).

Навой, Алишер. Сорок изречений.

Ўз1